

115456

Psykiatri på villspor

For ikke længe siden utkom en bok med tittelen: «Gaaten Vidkun Quisling», hvor det hævdes, at Quisling kanskje var sinnssyk, kanskje hadde «varige svækkede sjæls-evner» og da kanskje kunde ha sluppet dødsstraf. Forfatteren, som er professor i psykiatri, synes nærmest aa helde til den siste antagelse.

Boken har faat maateligg mottagelse for aa si det pent; endog i samme leir, som forfatteren selv sogner til — ja, tildels temmeligg haard medfart. Den opnævnte sakkundige i rettssaken mot Quisling i 1945 psykiateren overlæge Leikvam, har tat kraftig til motmæle og sier bl.a. at «Quisling var ikke mere gal en hundredtusinder av nordmænd, som har sin opfatning av religiøse og politiske spørsmåal.» — Den voldsomste salven kommer — naturlig nok kan man si - fra aktor i saken, Hr. adv. Annæus Schjødt sen., som ikke vil høre tale om noe sinnssykesnak og samtidig benytter anledningen til for egen regning aa spy ytterligere edder og galde ut over den henrettede i tillegg til, hvad han præsterte under selve rettssaken mot ham i sin tid.

Der er med andre ord brand i rosernes leir. Og ilden er heftig.

Man undres ikke længer over, at efter krigstidens juridiske avvik kaldet «rettsopgjøret», har git de ivrigste deltakere en mental ballast, som de søker aa befri sig for hver paa sit vis — ved selvransakelse, en slags katarsis eller ved tviholden paa hele oppjørets og sin egen fortreffelighet i den forbindelse. — Man mindes uvilkaarlig filosofen Thomas Carlyle's ord, om at «Menneskets filosofi er en følge av dets

og sterkt om, at blad-lysingane våre har vore lite på-ansa. I storblada sitt mylder av reklame for ditt og datt, har dei vel faktisk «drukna».

Det har alltid vore ei vanskeleg og krevjande oppgåve å halda eit lite, idealistisk blad gåande. Men oppgåva vilde ha vore mindre problematisk om dei store, populære blada hadde synt meir hjelpsemd og omtanke.

praksis» - d.v.s., man handler først og forsøker efter paa aa forklare sin handlemaatte (efter lynne og ytre omstændigheter).

Et hændig vaaben i dagens strid er forovrig anvendelsen av sinnssykestemplet paa folk, man ikke liker (høieste mote i Russland for tiden). Kan man faa hængt slik etikette paa motstandere, er ytterligere argumentasjon, hva ~~denne~~ saken maatte dreie sig om, overflødig. Det er i og for sig argument nok — næsten like godt som «landssvik»-stemplet her hjemme gjennom mange aar har vært og fremdeles er.

Naa er det naturligvis vanskelig aa faa hængt saadan etikett paa normale mennesker, som endda gaar levende iblandt os — skjønt det gaar an det ogsaa, bare man holder paa længe nok og pudser op etiketten med passende mellemrum. — Folk er stort set godtroende og noen likefrem glubske naar det gjælder stoff fra næstens sjæleliv — jo galere desto bedre, bare det er tilstrækkelig opsigtsvækkende og grave-rende. Det øver en sælsom tiltrækning paa svært mange aa sysle med saant. Man behøver ikke engang aa være psykolog for aa like det.

Men saa kan det jo hælde, at objektet cotrær personlig paa arenaen og bringer forstyrrelse inn i bildet — ja, ryster hele etiketten av sig saa baade sjælegranskere og rygtesmæder blir sittende med skjægget i postkassen.

— Da er det betydeligg lettere aa tumle med døde sjæler, som ikke kan mukke, hvad man end finner paa aa utstyre deres eftermæle med. Noen av dem kan riktig nok komme tilbake og spøke. Det er ikke bare hos Shakespeare, slikt forekommer. Og de kan plade sine forfølgere værre, end om de hadde levet.

Vidkun Quisling var en mand, som alt i levende live ble behændt med denslags etiketter. Ikke bare fordi han paa sit vis var en ener og avviker fra det diennemsnitlige mønster av et masse menneske, men også fordi han utfordret og traadte paa tærne vore hiemlige internasjonalt rødfarvede «gode nordmænd» og endog lavet parti og bevænelse til bekjæmpelse av dem paa nasjonalt grundlaag. Dette var farlig i mellemkristiden her paa bierget — de berømmelige «30-aara». Og de røde brugte den

«Frikning» an-8 - sept. 1940.

gamle taktik aa nedkjempe det nye parti ved å ramme føreren.

Den første, som optraadte med sinnssykestemplet i baklommen, var vor egen rødglodende kommunist, Nordahl Grieg, som i en tovete avisartikkel mente aa kunne paavise, at Quisling led av malaria med psykotiske facer.

Andre fulgte i samme spor, andre traaket nye. Og Quisling ble i disse aar — særlig etterat han i begyndelsen av 1930-aarene avslørte gulds muglingen fra Russland, som skulde brukes til aa lave revolusjon i Norge — sa grundig rakkert ned paa alle vis, at da han optraadte i 1940, var han allerede upopulær nok hos baade høi og lav, ja liketil paa høieste hold. Kong Haakons sagnomsuste «Nei» paa Elverum i april dagene 1940 gjaldt ikke, som de fleste tror, samarbeide med tyskerne — men med Quisling.

*

Det, som de naadeløse kritici av idag fortrinnsvis bebreider forfatteren av den sinnssykefabulerende bok, er at han bygger paa andenhaandsmateriale og stiller sine diagnoser uten selv aa ha hverken kjent eller undersøkt Quisling. Og bevismaterialet, som der tumles med, betegnes som mere end tyndt.

Ogsaa forfatteren selv synes i sin bok aa ha vært klar over dette og at hans argumentasjon for sinnssykediagnosen (eller varig svækkede sjælsevner) ikke alltid er overbevisende nok og trønger aa støttes op — man kunde næsten si med hvadsomhelst. — Og saa citeres en række lægfolkformeninger og formodninger om Quislings sinnstilstand, som med fordel kunde vært uteladt i en præsumptiv seriøs psykiatrisk utredning — ogsaa av hensyn til forfatteren selv. — «De paarørendes beretning» er altid av verdi ved psykiatriske undersøkelser. Men det er et stivt stykke aa tillægge skraasikre utsagn om Quislings mentalitet fra hans motstandere i en politisk opreven tid synderlig vegt — endsi la psykiatriske analfabeter og ignoranter stille diagnosen for sig. Forfatteren kjører imidlertid ufortørnet op med litterater og skribenter av forskjellig slag like ned til pennehelten Nils Chr. Brøgger, hvis lurvete bidrag slutter slik : «Jo, hans (Quislings) sjæl var gal — hans utrolig nedværdigede og tilsølte sjæl.» Det hele virker svært lite tillidvækkende.

Mangt og meget i et menneskes liv, som synes rart og uforstaaelig for andre, lar sig let opklare ved personlig kontakt med angjældende — og viser sig oftest aa være en fjær, som er blit til 5 høns — ja, mange gang mangler fjæren ogsaa.

Hertil kommer, at man nok maa gi adskillige konsesjoner til det normale — saavel paa almindelig plan som ikke mindst paa de høiere med undtagelsesmennesker og originaler, som maa faa lov til aa foreta sig ganske besynderlige ting, uten derfor aa være eller bli betraktet som sinnssyke. — Vi har nok av eksempler paa det baade innen- og utenlands.

*

Bokens forfatter har tydeligvis fra først av sat sig i hodet, at Quisling, som han sier, var mere eller mindre sinnssyk (eller hadde varig svækkede sjælsevner) og faar det gjennom sine saaledes farvede briller til å stemme ved aa presse likt og ulikt gjennom Quislings hele liv inn i det opsatte skjema — hvor enkeltsymptomer, som normale mennesker viser i overflod, gis beviskraft i den forønskede retning. Der bevises saa aa si ved hjelp av satsen.

Det er en farlig vei aa gaa i sin almindelighet, men særlig i medisinsk diagnostik (hvor man vanligvis gaar netop den motsatte vei) og bør overlates til lægfolk, som er flinke nok i saa henseende og fort væk trækker sine slutninger like letvindt som Fader Holbergs Erasmus Montanus, der han beviser, at Mor Nille er en sten ved hjelp av sin berømmelige logik : «En sten kan ikke flyve. Mor Nille kan ikke flyve. Ergo : Mor Nille er en sten.»

For noen aar tilbake hadde vi forøvrig endog en læge (riktignok ikke psykiater), som ogsaa forsøkte sig paa den psykiatriske krigssti overfor «rettsoppgjøret»s ofre, og viste, at slike mentale kortslutninger nok ikke er forbeholdt legfolk, idet han hævdet, at alle N.S.-folk, som klaget over samme «oppgjør» maatte være «kværuleanter, som frembød interessant psykologisk stoff» og led av «rettsshaveri og opreisnings delir». — Imidlertid er dette psykiatriske betegnelser paa personer, som ifølge sin natur reagerer voldsomt og urimelig paa liten eller indbildt forurettelse. — Og man kan dog ikke si, at det er smaating aa bli sperret inne noen aar, fratatt eiendom og erhverv og gode navn og rygte og for tid og evighet faa plass i politiets forbyrter-

kartotek med fotografi og fingeravtrykk, fordi disse mennesker i likhet med Quisling hadde en anden mening end londonfarerne om hvad der tjente til landets beste. Men slikt reflekteres det ikke over i denne forvirrede «Montanus-diagnostikk» — likesom heller ikke over det noe besynderlige i, at pludselig 100 tusind mennesker skulde bli kværulanter paa en gang. De er nemlig sikkerlig av samme mening alle disses tusinder, selv om de ikke kan eller har faat høve til aa gi uttrykk for det.

Det kunde i denne forbindelse være fristende aa spørre, hvordan det var med deltagerne paa den anden side i det storpolitiske drama herhjemme baade før, under og efter okkupasjonen av Norge.

Men de slipper naa aa bli stillet til ansvar — enten de lever eller er døde — for sine handlinger og aa bli spiddet og dissekert av den store anklager og hans hjelpe, som kanskje hos noen hver av dem vilde fundet baade dette og hint, som hørte hjemme i psykiatrien — slik denne naa tydeligvis er aa forstaa baade innen- og utenfor fagkredsen. — De gjenlevende av dem har vel mest aa frygte fra sig selv i sit lønkkammer.

Der gjøres gjennom hele denne «gaadefulde» bok om Quisling uophørlig bruk av klisjeen «forræder» om ham. Det er like som nøkkelordet, som trænges for aa vedlikeholde animositeten mot ham — om den skulde ha funnet paa aa dale en smule gjennom aarene. — I sin almindelighet forbinder man med landssvik-begrepet det bevisste forræderi mot eget land, noe som laa Quisling saa fjernt som vel mulig. — Det indrømmes da ogsaa i boken (s. 60), at saavel forsvareren som overlæge Leikvam og Quislings gamle ven, rektor Ullmann (og andre) «meget sterkt fremholdt, at Quisling var i god tro, naar han mente aa handle til fædrelandets beste.» — «Det maa vi derfor godta», sier saa forfatteren. Men allikevel bruker han stadige «forræder», hver gang han nævner hans navn — næsten som en slags titel til dette.

Forræderstemplet maatte nok til for at man kunde skyte Quisling. Men i boken kunde det med fordel vært objektivitet i fremstillingen.

Hvad som har drevet en kjent psykiater til naa aa skrive denne bok om Quislings sinnstilstand — utover hvad han selv skri-

ver derom — er ikke godt aa si.

Spørsmålet er imidlertid ikke, om Quisling var gal, for det var han selvfølgelig ikke, men hvor længe, det skal maatte spøke for de impliserte, før de avreagerer med en virkelig katarsis — en renselsesprocess *med* som erkjennelse av det besynderlige «rettsoppgjørs» galskap.

Bemerkelsesværdig allerede naa er, at saavel bokens forfatter som hans skarpe kritici aapent innrømmer, at høiesterettens dommen over Quisling var influert av folkenmeningen, som krævet, at Quisling maatte dø.

Dr. Th. Østrem
(Neurologi og psykiatri)

Dei vonde åra lærde oss samkjensle

Det er ikkje so ofte ein råkar på saklege og jamvektige skildringar frå siste krigstida. Men vi kom då for ei tid sidan over ei slik, gjeva av ein mann som vi kjenner godt og veit er å lite på — til Florø-bladet FIRDAPOSTEN. Vi har kutta ut nokre linjer som ikkje har noko med sjølve skildringa til den intervjuva å gjere.

Lærde vi noko av det som hende. Prega det oss, og på kva måte?

Ein av dei som måtte forlate hus og heim og byte med tukthus i Tyskland: Erling Melvær på Krokane, svarar:

Samkjensle. Verdien av ubryteleg samhald var kanhende det største og viktigaste vi lærde under okkupasjonen. Sjølv sagt vart vi for all ettertid prega av hendingane i krigsåra. Felles, noko som gav det sterke samhaldet. Men også som einskildmenneske vart vi prega, etter våre eigne personlege opplevingar og lagnader. Nokre kom etter måten lett frå det. Andre er for livet merkte av det dei måtte igjennom.

Slik freistar Melvær å summere opp i få ord det som har fest seg i minnet etter hendingane for 25—30 år sia.

Det var sol, og ein liten bris som rasla lett med nyutsprunge lauv der vi sat i hagen og snakke. Trass godveret og vårvinne som skulle gjerast, tok Erling Melvær seg god tid. Det er rart med det, når ein tek til å snakke om sterke opplevingar som ligg noko tilbake i tida: minna velter fram, som ei elv om våren, medan ein tenkjer og talar.

Melvær vart fengsla om sommaren 1941. Han sa-